

Стінопис у Помпеях

Зелені відтінки широко представлені в живописі часів Римської імперії. Художники охоче зображують сади й пейзажі, використовуючи техніку тромплей, і наповнюють свої картини багатою флорою.

Попри те, що римляни живуть у містах, вони зберігають сильний потяг до природи та рослинного світу, залишаючись сільськими жителями. Зелені пігменти загалом добре збереглися, нерідко краще, ніж сині, які зазнали згубного впливу часу.

Помпеї, «дім Покараного Амура», Немезида веде Амура до Венери, перша пол. I ст. Національний археологічний музей, Неаполь.

Розділ 1

Непевний колір

Від витоків до початку XI століття

Задовго до того, як почати малювати чи фарбувати, люди спостерігали за барвами природи. Спершу вони просто милувалися кольорами, потім навчилися їх розрізняти, а зрештою — впізнавати. Згодом, коли люди ще вели кочовий спосіб життя, але вже давно мали розвинені соціальні зв'язки, вони дали кольорам назви, осмислили їх і розподілили на групи. У багатьох місцевостях серед цих барв домінував зелений — колір рослинності. Може, саме тому цього кольору немає в найдавніших палітрах, які людина придумала й почала використовувати? А коли вона створювала власні фарби, чи не свідомо вона уникала відтворення кольору, що найчастіше впадав у вічі у навколишньому світі? А може, зеленого кольору не було з інших причин — матеріальних, технічних, біологічних, або ж причин, пов'язаних з уявленнями або символами?

Важко дати точну відповідь на ці запитання. Проте безсумнівним є той факт, що в палеолітичних малюнках немає жодного відтінку, який можна було б віднести до гами зеленого. На стінах печер можна бачити червоні, чорні, брунатні тони, вохри різних відтінків, але немає ані зеленого, ані синього, а білий трапляється лише зрідка. Така ситуація спостерігається і кілька тисячоліть потому, в епоху неоліту, коли розвиваються перші технології фарбування: почавши вести осілий спосіб життя, людина почала фарбувати у червоний і жовтий задовго до фарбування у зелений чи синій кольори. Зелений, усюдисущий колір рослинного світу, людина навчилася відтворювати, виготовляти й опановувати доволі пізно і далося їй це нелегко. Можливо, саме цим можна пояснити, чому на Заході зелений довгий час залишався другорядним кольором, не відіграючи практично

ніякої ролі ні в суспільному житті, ні в релігійних ритуалах, ні в художній творчості. Не те що його не було зовсім, як в епоху палеоліту, але був він не надто помітним кольором. Супроти червоного, білого і чорного — трьох «основних» кольорів у більшості давніх європейських суспільств — символічна сила зеленого була надто обмеженою, щоб викликати емоції, передавати ідеї, вибудовувати класифікації чи системи (а класифікаційна функція є найвагомішою соціальною функцією кольору), ба навіть щоб встановлювати зв'язок із потойбічним світом.

З огляду на малопомітну роль зеленого кольору в житті людей і труднощі, з якими стикалися багато стародавніх мов у його позначенні, деякі дослідники XIX століття висловили припущення, що чоловіки й жінки античної доби могли не розрізняти зеленого або принаймні бачили його не так, як люди бачили його в пізніші часи. Сьогодні ці міркування втратили слушність. Однак історичний факт залишається незаперечним: упродовж багатьох тисячоліть, від неоліту до раннього Середньовіччя, зелений відігравав малопомітну роль у матеріальному світі й ідеології більшості європейських суспільств, що потребує окремого розгляду.

Чи бачили греки зелений колір?

Перше, з чого повинен почати свої дослідження історик кольору, — це особливості мови та лексичний ужиток. Часто слова можуть дати йому більше корисних знань, ніж пігменти чи барвники, або принаймні дозволять йому закласти підґрунтя для початкових розвідок і підказати кілька важливих ідей, на яких історик зможе будувати подальші дослідження. У цьому сенсі особливо показовим є приклад Стародавньої Греції. Вона надає нам до розгляду захопливий історіографічний матеріал, що дозволяє краще зрозуміти зв'язки між сприйняттям і найменуванням кольорів.

Давньогрецька мова відзначається відносно бідною і неточно окресленою колірною лексикою. Схоже, що лише два слова мають усталене значення і чітко визначене семантичне поле: *leukos* (білий) і *melanos* (чорний). Третє слово, *erythros*, охоплює широке й неточне поле в гамі червоних відтінків. Усім іншим

словам, особливо в архаїчну добу, притаманна мінливість, невизначеність або багатозначність. Часто вони передають радше властивості світла або матеріалу, аніж саме забарвлення. Іноді такі слова стосуються не так самого забарвлення, як почуттів або емоційних реакцій, які воно викликає. Тому їх складно перекласти сучасними мовами. У багатьох контекстах ці слова радше передають «відчуття кольору», ніж точно визначають його відтінок[1]. Утім труднощі з перекладом — і навіть із розумінням — колірної термінології притаманні не лише грецькій мові: ми стикаємося з ними в більшості стародавніх мов, починаючи з мов Біблії, і навіть, хоча й меншою мірою, у латині та германських мовах. Ми надто часто хочемо прочитати повідомлення про колір там, де йдеться лише про світле чи темне,

Палітра Ласко

У палітрі художників палеоліту переважають червоні, чорні, коричневі та вохристі відтінки, а зелених тонів, як і синіх, там немає.

Печера Ласко, бл. 17 000 р. до н. е. Другий китайський кінь.